

stoupl dovoz britských bavlněných a vlněných látek (v letech 1842 až 1845 na trojapůlnásobek). Stále rostoucí deficit čínského zahraničního obchodu způsobil, že stříbro unikalo do zahraničí a následkem toho se podstatně zvýšil kurs stříbrného liangu ve srovnání s měděnou mincí wenen. V roce 1842 se 1 liang směňoval za 1572 wenu, v roce 1849 za 2355 wenu. Znamenalo to, že daně, které rolníci platili měděnými mincemi, se v letech mezi koncem „opiové“ války a začátkem tehaj-pchingského povstání zvýšily o polovinu. Ve skutečnosti však úředníci, kteří daně vybírali, odmítali rolníkům jako ekvivalent liangu stříbra ještě více měděných wenu. Vedoucí ruské duchovní misie v Pekingu Palladij (Kafarov) psal o vybírání daní: „Náčelník okresu je odpovědný za vybírání daní, přijímá od rolníků takové množství měděných mincí, které podle jeho uvážení stačí na získání stříbra do státní pokladny, takže podle drahoty stříbra se zvyšuje i množství požadovaných mincí; pak následují přídavky pro něj samého, pro jeho náhončí a služebníky; v případě nedoplátek v kterékoli z těchto položek rolníka svévolně soudí a mučí.“

Zvýšení kursu stříbrného liangu proti měděným mincím se těžce projevilo na postavení pachtýřů, neboť statkáři zvyšovali pachtovné a kauce za půdu. Vzestup dovozu látek z Velké Británie současně přiváděl na mizinu řemeslníky a ničil domácí tkalcovství mezi rolníky; řemeslníci přicházeli o existenční prostředky, rolníci o důležitý vedlejší výdělek, který je často zachraňoval před smrtí hladem. Následkem toho všeho rolníci pozbývali půdu a v Číně se zostřovaly sociální rozpory a třídní boj. Čínské prameny uvádějí za léta 1841—1849 110 povstání a bouří, jichž se zúčastnili jak Číňané, tak i příslušníci nečínských národností — Dunganové, Tibetané, Jaové a další. Tato povstání ponejvíce vedly tajné společnosti, z nichž nejznámější byly San-che-chuej (Společnost Triády), Tchien-ti-chuej (Společnost Nebes a země), San-tien-chuej (Společnost Tří bodů). Rozhořčení lidových mas nad útlakem úradů a statkářů se projevovalo nejsilněji v jižních provinciích Kuang-tung a Kuang-si, které více než jiné části Číny utrpěly britskou agresí. Například v Kuang-si propukala povstání v různých oblastech skoro nepřetržitě od roku 1844. Tyto provincie se v polovině 19. století staly ohniskem rolnické války, která vstoupila do dějin pod názvem tchajpchingské povstání.

V roce 1843 vytvořil vesnický učitel, syn kuangtungského rolníka

Chung Siou-čchüan (1814—1864) v Kuang-si společnost Paj-šang-ti-chuej (Společnost uctívání nebeského vladaře). V polovině čtyřicátých let napsal několik „hymnů“ a „ponaučení“ (O pravé cestě poznání světa aj.). Popularizovaly teze křesťanského náboženství, s nimiž se Chung Siou-čchüan seznámil v Kantonu, ve spojení se staročínskými sociálně etickými naukami o spravedlivé společnosti „veliké jednoty“. Chung Siou-čchüanova kázání obsahovala také skrytou výzvu ke zničení mandžuského panství v Číně. Chung Siou-čchüan a jeho první spolubojovníci — učitel Feng Jün-šan, uhlíř Jang Siou-čching a chudý rolník Siao Čchao-kuej — propagovali myšlenky všeobecné rovnosti, vyzývali ke zničení buddhistických a taoistických „idolů“ a připravovali povstání proti mandžuské moci.

Vedle chudasů vstupovali do řídicího jádra Paj-šang-ti-chuej i jednotliví příslušníci bohatých vrstev obyvательства — syn zámožného rolníka Š' Ta-kchaj či drobný statkář Wej Čchang-chuej. To však neměnilo nic na profeudálním zaměření hnutí, které se projevovalo především ve výzvách k rovnosti a k boji proti konfucianství, taoismu a buddhismu jako oporám feudálního zřízení.

Počáteční období povstání

Čchingské úřady a velkostatkáři začali členy Paj-šang-ti-chuej proslédat, neboť v jejich činnosti spatřovali ohrožení své moci. Již v roce 1848 docházelo k potyčkám mezi statkářskými strážními oddíly (tchuan-lien) a stoupenci Chung Siou-čchüana. Místním reakčním sílám se však nedařilo oddíly stoupenců společnosti porazit.

V červenci 1850 shledal Chung Siou-čchüan situaci v zemi příznivou k otevřenému povstání proti Čchingům. Nařídil svým stoupencům, aby se soustředili v prostoru vesnice Tin-tchien v okrese Kuej-pching, v provincii Kuang-si. Shromáždily se tam oddíly Jang Siou-čchinga, Siao Čchao-kueje a Wej Čchang-chueje a v srpnu se tam probil se čtyřtisícovým oddílem Š' Ta-kchaj. V listopadu tam již bylo 20 000 povstalců (většně žen a dětí), většinou rolníků; bylo mezi nimi i mnoho přesídlenců z Kuang-tungu. Povstání se od počátku zúčastnili horníci a uhlíři a později se k němu připojili kuliové, řemeslníci a obchodníci. Mezi povstalce se zařazovali také členové tajných společností, pirát-

ských oddílů a loupežných skupin. Za Chung Siou-čchüanem šlo mnoho příslušníků národnostních menšin, zvláště národnosti Čuang (mezi nimi Š' Ta-kchaj, Wej Čchang-chuej a několik dalších tchaj-pchingských velitelů).

Než se shromáždili v Ťin-tchienu, prodali stoupenci Paj-šang-ti-chuej svůj majetek. V Ťin-tchienu byly zřízeny takzvané posvátné sklady, do nichž se odevzdávaly všechny cennosti a peníze a odkud povstanci a jejich rodinní příslušníci dostávali rovné přídíly potravin a oděvů. V tchajpchingském ležení byla nastolena přísná kázeň a zavedena vojenská organizace. Ženy žily v oddělených táborech a styk mezi muži a ženami nebyl dovozen. Charakteristickými znaky tchaj-pchingů byly červené šátky na hlavách a dlouhé vlasy (jako výraz odepření poslušnosti Mandžům). Z toho plynula jejich přezdívka „dlouhohlaví“.

Pokusy čchingské vlády potlačit povstání v zárodku utrpěly nezdár. Koncem roku 1850 způsobili tchaj-pchingové čchingským vojskům několik porážek. Potom bylo 11. ledna 1851 (o Chung Siou-čchüanových narozeninách) v Ťin-tchienu veřejně vyhlášeno povstání proti mandžuské dynastii Čching. Jeho cílem bylo zřítit Nebeský stát veliké rovnosti — Tchaj-pching tchien-kuo (odtud název tchaj-pchingové). Chung Siou-čchüan se záhy začal nazývat Tchien-wang (Nebeský král). V prvním období boje chtěli povstanci osvobodit Činu od mandžuského jha a zničit feudální útlak rovným rozdělením půdy. V posledním období k těmto cílům přistoupil i boj bezprostředně proti britským, francouzským a americkým uchvatitelům.

Dějiny tchajpchingského povstání se dělí na čtyři období: 1. počáteční období — od prvních srážek s čchingskými vojsky a tincthien-ského povstání až po obsazení Nankingu, kde bylo zřízeno centrum tchajpchingského státu (1850—1853); 2. výstavba tchajpchingského státu — od obsazení Nankingu až po rozkol v táboře tchaj-pchingů (1853—1856); 3. úpadek tchajpchingského povstání (1856—1860); 4. boj tchaj-pchingů proti bloku mandžusko-čchingských feudálů a cizích kapitalistických agresorů, porážka povstání (1860—1864).

Chung Siou-čchüanovi stoupenci, kteří povstali v Ťin-tchienu, odrazili nové pokusy vládních vojsk, která je měla zničit, a vydali se na sever. V září 1851 obsadili tchaj-pchingové město Jung-an v severní části provincie Kuang-si. Tam byla vytvořena tchajpchingská vláda. Pět

Chung Siou-čchüanových spolubojovníků dostalo tituly wangů. Jang Siou-čching (Tung-wang, tj. Východní král) stanul v čele velení a administrativní moci. Další tchajpchingští představitelé dostali hodnosti a tituly podle svého postavení v tchajpchingském státě.

Velkým úspěchem tchaj-pchingů bylo vytvoření silné armády s přísnou kázní. Vojáci byli povinni pečlivě plnit příkazy velitelů, nepřípouštět a nekřýt zlořády, jednat spojenými silami, nepít víno, nepřípouštět si ukořistěné zbraně, zlato a stříbro, zachovávat vojenské tajemství a mít vždy v pořádku zbraň. Tchaj-pchingové byli na počátku povstání vyzbrojeni jen kopími, luky a holemi. Tchajpchingská armáda, která se opírala o lidovou podporu, porazila mnoho útvarů vládních vojsk a zčásti se na jejich úkor vyzbrojila. Později si tchaj-pchingové zorganizovali vlastní výrobu zbraní.

Čchingská vojska oblehla Jung-an, ale v dubnu 1852 tchaj-pchingové blokádu prolomili, způsobili nepříteli několik porážek a vydali se k řece Jang-c'. V listopadu obsadili říční přístav Jüe-čou v Chu-nanu a zamířili po souši i po Jang-c' na východ. V lednu 1853 dobyli tchaj-pchingové v provincii Chu-pej trojměstí Wu-chan (Wu-čchang, Chan-kchou, Chan-jang). V té době dosáhl stav jejich armády půl miliónu. Za pochodu k Jang-c' se úspěchy povstalců střídaly s nezdary — nepodařilo se jim dobýt velká opevněná města Kuej-lin a Čchang-ša, v bojích zahynuli dva z nejvýznamnějších vůdců povstání Feng Jün-šan a Siao Čchao-kuej; Chung Ta-čchüan, vůdce společnosti Tchien-ti-chuej, která se připojila k tchaj-pchingům, byl při průlomu obklíčen u Jung-anu čchingskými vojsky zajat a popraven. Přes veškeré ztráty byl však úspěch tchaj-pchingů očividný. Vyplýval především z toho, že k boji povstaly široké lidové masy a podporovaly hesla zničení čchingské moci a vytvoření „Nebeského státu veliké rovnosti“, která tchaj-pchingové vytýčili.

Vítězství, jichž tchaj-pchingové dosahovali, a obsazení Wu-chanu uvrhly čchingskou vládu do bezradnosti. Vůdcové povstání však nevyužili příznivé chvíle k tomu, aby zorganizovali ofenzívu proti Peking-u. Místo toho pokračovala tchajpchingská armáda v ofenzívě východním směrem. Tchaj-pchingové obsadili řadu přístavů na Jang-c' v provinciích Ťiang-si, An-chuej a Ťiang-su, mezi nimi i An-čching, a 19. března 1853 vzali útokem Nanking, jedno z největších čchingských měst, které bylo v počátečním období dynastie Ming hlavním městem

Číny. Tchajpchinguská armáda měla v době, kdy dobyla Nanking, 1 milión bojovníků. Tchaj-pchingové přejmenovali Nanking na Tchienting (Nebeské hlavní město) a učinili ho svým centrem.

Cestou od Jung-anu do Nankingu plenila tchajpchinguská vojska vládní instituce, likvidovala lidem nenáviděné Mandžuy a vysoké úředníky z řad Číňanů, zabíjela statkáře, kteří aktivně vystoupili proti povstalcům, konfiskovala jejich majetek, ukládala kontribuice bohatcům a krutě trestala ty, kdo se vyhýbali jejich placení. Povstalci se snažili získat podporu lidových mas, trestali pokusy o olupování obyvatelstva a často přidělovali rolníkům potraviny a část majetku zkonfiskovaného statkářům. Ve svých proklamacích tchaj-pchingové slibovali, že osvobodí rolníky na tři roky od placení daní. Rolnictvo a městská chudina tchaj-pchingy podporovaly.

Tchaj-pchingové nezanechávali posádky na území, jímž postupovali k Nankingu, takže reakční síly tam obnovovaly svou moc a vyřizovaly si účty s obyvateli, kteří byli podezřelí ze sympatií k povstalcům. Z čistě vojenského hlediska to usnadňovalo mandžuskému velení tchajpchinguské území obklíčit. Ani chyby, jichž se tchaj-pchingové dopouštěli, však nevedly k rychlému vítězství reakčních sil. Tchajpchingové povstání trvalo čtrnáct let a strhlo do svého víru desítky miliónů lidí v mnoha čínských provinciích. Spravedlivý ráz rolnické války a lidová podpora tchaj-pchingům umožnila, aby mnoho let čelili mandžusko-čínským feudálům a zasazovali jim citelné rány.

Výstavba tchajpchinguského státu. Agrární program tchaj-pchingů

V roce 1853, krátce po vstupu do Nankingu, uveřejnila tchajpchinguská vláda „Pozemkový systém Nebeské dynastie“. Tento dokument obsahoval program společenského zřízení Tchaj-pching tchien-kuo, založeného na zásadě naprosté rovnosti. Počítalo se s rovným rozdělením půdy podle počtu osob. Děti do 16 let dostávaly polovinu přídělu pro dospělé. Veškerá půda se dělila podle kvality na devět kategorií tak, že 1 mu první kategorie se rovnal 3 mu deváté kategorie. Předpokládalo se, že všechny rodiny budou po novém rozdělení půdy sklízet stejnou úrodu. „Veškerou půdu v Podnebesí,“ uvádělo se v dokumentu, „musí

společně obdělávat obyvatelé Podnebesí. Ti, na něž se nedostane půda v jednom místě, budou přesídleni jinam... Je-li v jednom místě neúroda, musí mu úrodné oblasti pomoci. Je třeba dosáhnout toho, aby celé Podnebesí užívalo velikých hodnot, seslaných otcem nebeským, pánem bohem, aby lidé společně obdělávali půdu, společně se stravovali a odívali, společně vydávali peníze a aby vše bylo rozděleno stejným dílem a nikdo netrpěl hladem ani zimou.“

Dokument stanovil, kde se mají pěstovat morušovníky i kolik je třeba mít v hospodářství vepřů a slepic. Předpisy se neomezovaly na otázku půdy. Upravovaly organizaci veškerého života v tchajpchinguském státě podle zásad vojenské občiny. Každých 25 rodin vytvářelo administrativní, hospodářskou, vojenskou a náboženskou jednotku liang (četa), v jejímž čele stál liang-s'-ma. Liang měl společný sklad, kam byli všichni povinni odevzdávat přebytky produktů a peněz. Členové čtyř vydržovali sirotky a lidi neschopné práce.

Pozemkový zákoník stanovil i základy organizace tchajpchinguské armády. Z každé rodiny se vyčleňoval jeden voják, takže 25 rodin vytvářelo četú, dělící se na pět pětíc; čtětě velel týž liang-s'-ma. Když neprobíhaly vojenské akce proti čchingským vojskům ani operace proti banditům, věnovali se vojáci zemědělství a byla jim svěřována práce hrnců, kovářů, tesařů, truhlářů a kameníků. Čtyři čety tvořily rotu, pět rot brigádu, pět brigád divizi, pět divízi sbor, který měl 13 156 bojovníků a tedy i tentýž počet rodin. V armádě se zaváděla přísná kázeň, zakazovalo se pít víno a hrát hazardní hry, o kouření opia ani nemluvě. Velitel sboru byl současně na příslušném území hlavou civilní moci a soudů. Byl zaveden řád každoročního povyšování na velitelská místa, přičemž doporučovat kandidáta na tato místa mohly nejen osoby hodnostně vyšší, ale i podřízení. Počítalo se s tím, že každé tři roky budou funkcionáři nově hodnoceni podle svého chování, přednosti i nedostatků.

„Pozemkový systém Nebeské dynastie“ vyjadřoval snahy rolníků o všeobecnou rovnost, které byly za nadvlády feudálních výrobních vztahů hluboce pokrokové, neboť „v boji rolníků s feudálními statkáři je myšlenka rovnosti nejsilnějším ideovým podnětem v boji o půdu — a zavedení rovnosti mezi drobnými výrobci znamená nejdůležitější odstranění všech nejruznějších pozůstatků nevolnictví“. ⁵ Uskutečnění programu rovného rozdělení půdy by bylo mohlo upravit cestu k roz-

voji kapitalismu v Číně. Záviselo však na utopickém projektu vytvoření systému patriarchálních občin, podřízených vojenským potřebám, s přísně reglementovaným způsobem života a výrobní činnosti. Z toho plynula neuskutečnitelnost „Pozemkového systému“. I částečnému novému rozdělení půdy navíc bránil válečný stav.

Postavení rolníků se alespoň na části území tchajpchingského státu nicméně zlepšilo. V některých oblastech bylo sníženo pachtovné, v jiných rolníci vůbec přestali statkářům plaut a ukládalo se jim platit daně přímo tchajpchingské správě, a dokonce i v místech, kde rolníci platili statkářům pachtovné v dřívějším rozsahu, byli před zvůli svých vykořisťovatelů do určité míry chráněni. Docházelo i k tomu, že rolníci zabrali půdu statkářů, kteří se utekli pod ochranu čchingských vojsk, když se tchaj-pchingové přiblížili.

K dalším pokrokovým opatřením tchaj-pchingů patřilo zrovnoprávnění žen a mužů. Ženy měly jako muži rovné právo dostat přiděl půdy a skládat zkoušky k udělení hodností, jejichž nositelé byli stavění naroven úředníkům. V tchajpchingské armádě byly ženské jednotky. Byla zakázána prostituce, koupě a prodej nevěst a barbarský zvyk podvazování nohou. Tchaj-pchingové zrušili mučení, zavedli veřejné soudy a energicky bojovali proti banditismu.

Ve snaze o všobecnou rovnost ničili tchaj-pchingové cennosti a přechybové předměty. Nutili boháče, aby pracovali se všemi společně na veřejných pracích, na opravách domů a hrází, na přenášení rýže a na stavbě městských hradeb. Lenost se přísně trestala.

Státní zřízení Tchaj-pching tchien-kuo bylo monarchické a vytvořila se nová hierarchická špička společnosti, sestávající z dědičných wangů, chouů a jiných, po nichž následovali úředníci jedenácti hodností. Tchajpchingská šlechta se obklopovala přepychem a služebnictvem a tak v praxi odhazovala rolnické ideály společnosti „veliké rovnosti“. Náboženský obal tchajpchingské ideologie, který byl typický pro četná rolnická povstání v Číně i v jiných zemích, upevňoval monarchické zásady tchajpchingského státu a podvazoval aktivitu mas. Místní mocenské orgány se skládaly ze šen-s' a ze statkářů. To vše ukazovalo, že tchaj-pchingové nejsou schopni překročit meze feudálního zřízení.

V zahraniční politice se tchaj-pchingové vyslovovali pro rovnoprávnost a pro vzájemně výhodný obchod. Na území Tchaj-pching tchien-kuo byl zakázán jen obchod opiem. Ve snaze využít boje mezi

tchaj-pchingy a čchingskou vládou pro své zájmy vyhlásily Velká Británie, Francie a USA neutralitu prostřednictvím svých zástupců, kteří navštívili v letech 1853—1854 tchajpchingské hlavní město. Události, které nastaly za několik let, odhalily, jak byla tato prohlášení pokrytecká a lživá.

Severní expedice a Západní pochod tchajpchingských vojsk

Po obsazení Nankingu se tchaj-pchingové nezřekli snahy svrhnout moc čchingské dynastie v jejím hlavním městě Peking. K tomu byla v květnu 1853 zorganizována Severní expedice. Tchajpchingská vojska se probojovala přes provincie An-chuej, Che-nan a Šan-si, pak znovu do Che-nanu a koncem září obsadila část sídelní provincie Č'-li. V říjnu 1853 se povstalci přiblížili k největšímu severočchingskému centru Tiencinu.

Tou dobou probíhalo na sever od Jang-c' povstání nien-tünů, organizované tajnou společností Nien-tang (Strana světloňošů). Toto povstání mohlo Severní expedici usnadnit splnění jejího úkolu. Vedení tchaj-pchingů však nedocenilo význam pochodu na Peking. K účasti v Severní expedici bylo vyčleněno málo vojsk, nebyly připraveny zálohy a nenahrazovaly se ztráty utrpěné v bojích ještě dříve, než se vojska přiblížila k Tiencinu. Tchajpchingští vojáci, pocházející z jihočínských a středočínských provincií, museli bojovat za chladné zimy, na kterou nebyli zvyklí. Záporně se projevilo i to, že tchaj-pchingové nedokázali zorganizovat s nien-tünů společné akce proti čchingským vojskům a pozvednout k boji masy čliských rolníků. Následkem toho se povstalcům nepodařilo dobýt Tiencin a Severní expedice skončila porážkou. Neúspěšný byl i nový pokus o obsazení Peking, podniknutý v roce 1854.

Porážku Severní expedice zčásti vynahradil úspěch Západního pochodu tchajpchingské armády, který začal také v květnu 1853 a jehož cílem bylo obnovit moc tchaj-pchingů na středním toku řeky Jang-c'. Značná část provincií An-chuej, Ťiang-si a Chu-pej byla znovu osvozena od čchingské moci. V této oblasti museli tchaj-pchingové svěst boj s novým nepřitelem — armádami, které vytvořili čínští statkáři a vládní hodnostáři Ceng Kuo-fan, Li Chung-čang a další. Čínští

statkáři, kteří viděli, že mandžuské úřady nejsou schopny rolnickou válku potlačit, se rozhodli sami se dát do boje proti tchaj-pchingům. Zvlášť horlivě začal Mandžům pomáhat Ceng Kuo-fan, který ze statkářských synků, deklasovaných živlů a oklamanych a zastrášených rolníků zorganizoval chunanskou armádu neboli „oddily chunanských junáků“. Tchaj-pchingové tuto armádu nejdnou porazili, takže Ceng Kuo-fan byl nucen v roce 1855 přiznat, že „za poslední tři roky se armáda pro své porážky pětkrát rozutekla“.

Povstání společnosti Siao-tao-chuej v Šanghaji

V letech 1853—1855 poskytla tchaj-pchingům v jejich boji proti mandžusko-čínským feudálům velkou pomoc tajná organizace Siao-tao-chuej (Společnost malých nožů), která byla odnoží zmíněné společnosti Tchien-ti-chuej. Heslem Siao-tao-chuej bylo svržení Čchingů a obnovení čínské dynastie Ming. Pod vlivem tchajpchingových vítězství zahájili členové společnosti v květnu 1853 povstání ve Fu-tien a obsadili přístav Sia-men a několik dalších měst. Krátce nato propukla povstání v řadě okresů provincie Ťiang-su. 7. září 1853 zahájili členové společnosti pod vedením Liou Li-čchua povstání, při němž za podpory lidu obsadili velkou část Šanghaje včetně okresní správy a vytvořili povstaleckou armádu.

Vedle obecných příčin růstu lidového rozhořčení, jako byly zesílené feudální vykořisťování lidových mas po první „opiové válce“ a vliv tchajpchingového povstání, byly v šanghajské oblasti zvlášť citelné následky války — zřízení mezinárodního settlementu uráželo národní citění Číňanů, zatímco značný růst dovozu cizích látek přivedl na mízinu početné vrstvy řemeslníků, kteří se v Šanghaji a okolních městech zabývali tkalcovstvím. To zvyšovalo ochotu mas k otevřenému povstání proti mandžuské vládě. Čchingy, kteří dostávali většinu svých prostředků z Ťiang-su a Če-ťiang, silně postihlo nastolení moci povstalců v Šanghaji (s výjimkou cizího settlementu) i v řadě dalších měst provincie Ťiang-su. Jeden z Ceng Kuo-fanových pomocníků označil tyto provincie za spížírný čchingské vlády a řekl, že „na nich závisí osud vládních vojsk“.

Po obsazení Nankingu však zpočátku tchajpchingští předáci nevěno-

vali těmto provinciím dostatečnou pozornost. Liou Li-čchuan se prohlásil za stoupence tchaj-pchingů a psal svá provolání jménem „velikého mingského státu“ a jménem Tchaj-pching tchien-kuo. Vyslal do Nankingu svého zástupce, aby navázal s tchaj-pchingy styky. V jeho listině se uvádělo: „Já, věrný poddaný Liou Li-čchuan, rodem z okresu Siang-šan v Kuang-tungu, žiji dlouhou dobu v Šanghaji a zabývám se obchodem. Když jsem viděl, že úřednický útisk podněcuje lid ke vzpouře, jako první jsem v čele svých druhů zahájil povstání. Za několik dní jsme obsadili tři města, zabavili jsme sklady a očekáváme příchod vašich vojsk. Současně posíláme drahocenný meč jako svědectví naší oddanosti.“ Vyslance společnosti Siao-tao-chuej zadržela čchingská vojska. Tchaj-pchingové však ofenzívu proti Šanghaji neorganizovali. Následkem toho museli povstalci v této oblasti čelit náporu reakčních vojsk, která získala přímou podporu cizích agresorů. V lednu 1855 se oddíl francouzských vojsk pokusil zmocnit se Šanghaje. Přestože Francouzi měli dělostřelectvo, byli odrazeni.

Stoupenci Siao-tao-chuej sedmnáct měsíců hrdinně bojovali proti reakci a odolávali blokádě mandžuských vojsk, která byla podporována ze settlementu. V únoru 1855 se však postavení povstalců zhoršilo, zvlášť špatně na tom byli se zajišťováním munice a potravin; museli proto ustoupit. Liou Li-čchuan zahynul při průlomu ze Šanghaje. Mnoho účastníků šanghajského povstání se připojilo k tchaj-pchingům, další se zúčastnili povstání v Ťiang-si. Po vstupu do Šanghaje se čchingská vojska krvavě vypořádala s pokojnými obyvateli.

Vnitřní boj v tchajpchingském táboře. Úpadek tchajpchingského státu

Postavení tchaj-pchingů oslabily jejich vojenské chyby (opožděná a špatná organizace Severní expedice i slabost moci na obsazených územích při řece Jang-c' a nevěšímavost k upevnění pozic v šanghajské oblasti). Negativní důsledky těchto chyb byly však do značné míry kompenzovány podporou obrovských lidových mas, především rolnictva. Mnohem těžší důsledky měl vnitřní boj v táboře tchaj-pchingů, který v roce 1856 vedl k otevřenému rozkolu. Tento boj byl projevem neschopnosti tchajpchingských vůdců upustit od skupinových a indi-

viduálních zájmů, aby bylo dosaženo společných cílů a vítězství věci utlačенého čínského lidu. Důležité přitom byly i osobní vlastnosti jednotlivých předáků, jejichž nedostatky se při monarchickém zřízení tchajpchingského státu projevíly velmi výrazně. Rozhodující však byl sociální důvod — neschopnost rolnictva dlouho zachovávat jednotu a kázeň, překonávat frakcionářství a vypracovat realistický tvůrčí program.

Propukl ostrý konflikt mezi Jang Siou-čchingem a Wej Čchang-chuejem, který využil nespokojenosti tchajpchingských vůdců s tím, že v Jang Siou-čchingových rukou se fakticky soustředilo vedení tchajpchingské vlády a armády. S Chung Siou-čchüanovým souhlasem zorganizoval Wej Čchang-chuej spiknutí, jehož výsledkem bylo 2. září 1856 zavraždění Jang Siou-čchinga, jeho příbuzných a několika tisíc jeho stoupenců. Wej Čchang-chuej se na jistou dobu zmocnil v Nankingu moci, ale proti němu vystoupil tchajpchingský předák Š' Ta-kchaj a zabil ho. Š' Ta-kchaj, kterého Chung Siou-čchüan postavil do čela tchajpchingské vlády a armády, však byl týměž Chung Siou-čchüanem záhy z vedení odstraněn a v červnu 1857 odešel se svými vojsky, v nichž bylo více než 100 000 lidí, z Nankingu nejprve do An-chueje a pak do Ťiang-si, odtud pak do jihozápadní Číny. K moci přišli Chung Siou-čchüanovi příbuzní. Tchajpchingský stát velmi oslabilo to, že byl usmrcen Jang Siou-čching a množství jeho stoupenců — zocelených bojovníků, kteří tvořili páteř administrativy i vojenského velení, že odešel Š' Ta-kchaj a že do vedení přišli lidé, kteří se revolučního boje nezúčastnili. Začalo období úpadku rolnické války, které se vyznačovalo rostoucími rozpory mezi tchajpchingkými předáky a masami účastníků povstání. Povstávší rolníci se snažili uskutečňovat ideály všeobecné rovnosti, četní předáci se však těchto ideálů zřekli a stali se novými feudály.

Jeden z nových předáků tchajpchingského státu Chung Žen-kan předložil v roce 1859 Chung Siou-čchüanovi „Nový spis na pomoc řízení“, v němž navrhol podporovat výstavbu železnic a silnic, stavbu parníků a vydávání periodického tisku, zřízovat po celé zemi poštovní úřady a zorganizovat informace o běžných událostech a hospodářských záležitostech, povzbuzovat zakládání bank, podporovat technické novinky, pomáhat soukromým podnikatelům při těžbě užitečných nerostů, zavést životní a majetkové pojištění, zakládat ne-

mocnice, chudobince a sirotčince. V Chung Žen-kanových návrzích, které zahrnovaly široký okruh problémů, se neobrážela (na rozdíl od „Pozemkového systému Nebeské dynastie“) snaha vyřešit problém půdy ve prospěch rolníků. Byl to program omezených buržoazních reforem, vyložený většinou v podobě obecných úvah o užitečnosti novinek, uplatňovaných v západních zemích, a odtržený od reálných podmínek Číny v polovině 19. století.

Rozkol v tchajpchingském táboře a změna ve vedení hnutí se projevily i na vývoji vojenských akcí. Tchaj-pchingové se od té doby především bránili. Hlavním silám tchajpchingské armády veleli znamenití vojevůdci Li Siou-čcheng a Čchen Jü-čcheng. Li Siou-čcheng vyrostl v tchajpchingské armádě z prostého vojáka ve vojevůdce, který dostal titul Čung-wang, Věrný král. Po usmrcení Jang Siou-čchinga a odchodu Š' Ta-kchaje z Nankingu se stal nejvýznamnějším vojenským předákem tchaj-pchingů. Li Siou-čchengova a Čchen Jü-čchengova vojska, která bojovala jižně a severně od Jang-c', zasazovala údery nepřátelským armádám, které se snažily tchajpchingské hlavní město Nanking obklíčit.

V letech 1856—1860 vznikla v Číně složitá situace. Zatímco v údolí Jang-c' probíhal boj mezi tchaj-pchingy a mandžusko-čínskými feudály, v oblasti Kantonu a v severní Číně vedly Velká Británie a Francie proti Číně takzvanou druhou „opiovou“ válku.

Druhá „opiová“ válka z let 1856—1860

Kapitalistické mocnosti se snažily situace v Číně využít k dalšímu pokroku v přeměně této obrovské země ve svou polokolonii. Velká Británie, Francie a USA již v roce 1854 společně předložily Číně požadavek, aby byly revidovány smlouvy z let 1842—1844; trvaly na tom, že mají mít právo neomezeně obchodovat na celém čínském území, že do Pekingu mají být připuštěni cizí vyslanci a že má být oficiálně povolen obchod opiem. Čchingská vláda odmítla jejich požadavky přijmout.

Velká Británie a Francie se hned neodhodlaly zahájit proti Číně válečné akce, protože vedly tehdy válku s Ruskem. Avšak po uzavření Pařížského míru v roce 1855 přípravy Velké Británie a Francie na válku

proti Číně zesílily. Jako záminky k zahájení války využili britští agresoři incidentu s lorchem Arrow — čínskou loď, jejíž majitel si koupil v Hongkongu britské lodní osvědčení. Kantonské úřady zatkl na Arrow piráty a podloudníky, a přestože platnost osvědčení již vypršela, britská vláda využila této události, aby zahájila proti Číně novou agresi. Incident s lorchem Arrow se udál 8. října 1856 a o dva týdny později britská eskadra barbarsky bombardovala Kanton. Britská vojska řádila na kuangtungském pobřeží, ničila obydlí pokojných obyvatel a zabíjela obyvatele. Marx a Engels v řadě článků pranýřovali „anglickou zvlášť v Číně“ (název Marxova článku) a „bombardování Kantonu“. Akce anglických ozbrojených sil označili za „navýsost nespravedlivou válku“.⁶

Řádění a násilí kolonizátorů pobouřilo čínský lid. V Kuang-tungu byla vytvořena domobrana, která zaútočila na britské lodě a přinutila britská vojska, aby koncem ledna 1857 opustila opevnění poblíž Kantonu. Dodávka potravin do Hongkongu byla ztížena a většina čínského služebnictva z Hongkongu odešla. Uchvatitelé však měli převahu. Tak jako za první „opiové“ války projevila se prohlílost feudálního zřízení, neochota místodržitelů jedné provincii pomáhat jiným a kapitulantství vládnoucích špiček, pojíci se s nenávistí k lidu.

V roce 1857 se k britské agresi připojila Francie. Vláda Napoleona III. si za záminku ke vstupu do války proti Číně zvolila usmrcení francouzského misionáře, který bez svolení úřadů pronikl do provincie Kuang-si. Spojené britsko-francouzské síly, které měly základnu v Hongkongu, byly soustředěny v prostoru Kantonu. V prosinci 1857 předložil britský vyslanec lord Elgin za podpory francouzské a americké vlády místodržitelé Kuang-tungu a Kuang-si Jie Ming-čchenovi požadavek, aby do Kantonu byl povolen přístup cizincům, aby byly „nahrazeny škody“ a revidovány smlouvy z let 1842—1844. Když tyto požadavky nebyly přijaty, britské a francouzské ozbrojené síly barbarsky bombardovaly Kanton a obsadily ho. Britsko-francouzská vojska se vydala počátkem roku 1858 na sever, aby tak rozhodla o výsledku války, a v květnu obsadila pevnost Ta-ku a Tiencin. Čchingská vláda byla nucena požadavky mocností přijmout. V červnu 1858 byly uzavřeny Tiencinské smlouvy britsko-čínská a francouzsko-čínská. Velká Británie a Francie dostaly právo mít v Pekingu své stálé mise, britští a francouzští občané se mohli volně pohybovat po Číně a obcho-

dovat podél řeky Jang-c'. Tak byly pro zahraniční obchod otevřeny nové (od roku 1842) přístavy a bylo uděleno právo na neomezenou činnost misionářům. Dále se snižovala obchodní cla a oficiálně se legalizoval obchod opiem. Čína se zavazovala zaplatit Velké Británii a Francii kontribuci.

V týchž dnech byla v Tiencinu podepsána americko-čínská smlouva. USA, které se války formálně nezúčastnily, dosáhly otevření sedmi čínských přístavů, do nichž byli vysláni konzulové USA a kde mohli Američané obchodovat, najímat budovy a pozemky; americké lodě mohly vplouvat do čínských přístavů k opravám a doplňovat si v nich zásoby paliva a potravin. Rozšiřovalo se právo konzulské jurisdikce, USA mohly mít v Pekingu svou stálou misi a požívat v obchodu stejných výsad jako Velká Británie a Francie.

Britské a francouzské vládnoucí kruhy nebyly spokojeny s výsledky, jichž bylo agresi dosaženo. Ve snaze získat nové výsady vyprovokovaly obnovení válečných akcí. Představitelé Velké Británie a Francie byli v roce 1859 vysláni do Pekingu k ratifikaci Tiencinských smluv v doprovodu válečného loďstva o 19 plavidlech. Čínské úřady se plavbě tohoto loďstva vzeprýly a přehradily řeku Paj-che železnými řetězy. Když se pak Britové a Francouzi pokusili 25. června 1859 proniknout násilím, pevnost Ta-ku zahájila na britsko-francouzské loďstvo a vojska palbu. Představitelé Velké Británie a Francie tak vytvořili záminku k obnovení válečných akcí proti Číně.

Tiskové orgány britské a francouzské buržoazie rozvinuly proti Číně divokou šovinistickou kampaň. Londýnský list Daily Telegraph napsal: „Velká Británie musí zaútočit na čínské pobřeží po celé délce, vtrhnout do hlavního města... Tak či onak se musí zavést teror; shovívavosti už bylo víc než dost... Číňané teď musí dostat lekci, aby si vážili Angličanů, kteří jsou jim nadřazení a měli by být jejich pány... Přinejmenším se můžeme pokusit dobyt Peking, a budeme-li provádět odvážnou politiku, bude potom následovat zabrání Kantonu na věčné časy.“⁷

Opět, stejně jako na začátku druhé „opiové“ války, K. Marx a B. Engels energicky vystoupili na obranu čínského lidu a demaskovali lživé výmysly vládnoucích kluků Velké Británie a Francie, které vyprovokovaly nové válečné akce.

V červnu 1860 zahájila britská a francouzská vojska, přesunutá do

Číny, válečné akce na Liaotungkém poloostrově a v severní Číně. 25. srpna obsadila Tiencin, kde se opakovaly dřívější výjevy — olupování obyvatel, násilí, žhářství, zabíjení. 21. září 1860 došlo na mostu Pa-li-čchiao u Pekingu k rozhodující bitvě. Mandžusko-mongolské jezdeckto bylo v tomto boji poraženo britsko-francouzským dělostřelectvem. Armáda uchvatitelů měla otevřenou cestu do Pekingu. Po obsazení prostoru hlavního města intervenční vyplnili slavný císařský letní palác Jüan-ming-juan a pak ho spálili, aby zahladili stopy svých zločinů. Jeden z Evropanů, který byl přítomen zpusťování Jüan-ming-juanu, popsal činy civilizovaných lupičů: „Vojáci se zaryli hlavou do truhlic zdobených červeným lakem a hrabali se v císařovniných věcech, jimi rozhazovali hromady brokáty a hedvábí, někdo si strkal do kapes nebo prostě sypal do košile nebo do čepice rubíny, safíry, perly a křišťál; jini se ověšovali drahocennými perlovými náhrdelníky. Odnášeli hodiny z krbů, snímali hodiny ze stěn; ženisté se oháněli sekerami a štípali nábytek na třísky, aby mohli vytahat drahokamy, jimiž byla inkusťovaná palácová křesla. Jeden z nich se velmi horlivě snažil rozštípat půvabné hodiny ve stylu Ludvíka XV., aby mohl vyndat ciferník, na němž jiskřily křišťálové číslice — myslél si, že to jsou brilianty.“

Zločiny britských a francouzských vojsk vyvolaly rozhořčení pokrokové veřejnosti celého světa i vynikajících představitelů světové kultury. L. N. Tolstoj psal v roce 1857 v deníku o „odporných činech“ Angličanů v Číně. I. A. Gončarov ve své knize Fregata Pallada pohoršně konstatoval, že Angličané neuznávají Čínany za lidi, „na jejich účet se obohacují, dávají jim jed a ještě svými oběťmi opovrhují“. Loupení Angličanů a Francouzů v Číně pranyřoval i Victor Hugo, který přirovnával Anglii a Francii k banditům.

Po vyloupení Jüan-ming-juanu obsadili intervenční Pekings, jehož brány mandžuské úřady otevřely. Císař I-ču (Sien-feng) se dokonce ani nepokusil hlavní město bránit a spolu se svými dvořany uprchl do provincie Džehol. V říjnu 1860 uzavřel kníže Kung s představiteli Velké Británie a Francie takzvané Pekingské konvence, které potvrzovaly podmínky Tiencinských smluv. Kromě toho se Čína zavazovala zaplatit 16,7 miliónu liangů kontribuce, Tiencin se prohlášoval za otevřený přístav, Velká Británie dostala jižní část Tjoulungského poloostrova (proti Hongkongu). Kapitalistické mocnosti získaly právo vážet z Číny kulič, což znamenalo uzákonění faktického obchodu

s otroky, neboť najatí kuliové byli naprosto bezprávní a masově hynuli daleko od vlasti na plantážích a v dolech.

Podle požadavku mocností byl v lednu 1861 zřízen v Pekingu orgán pro řízení zahraničních věcí — cung-li-ja-nien — v čele s knížetem Kungem. Vliv mocností zvlášť vzrostl, když v listopadu 1861, po smrti císaře I-čua, provedli kníže Kung a následníkova matka, císařova konkubína Cch'-si, v Pekingu převrat.

Vymezení rusko-čínských hranic na řekách Amuru a Ussuri

Rusko se válečných akcí nezúčastnilo a zachovávalo s Čínou dobré sousedské styky. Území, odtržené od Ruska podle něčínské smlouvy, zůstávalo oficiálně nevymezené „až do vhodné doby“. Bylo to potvrzeno v kjachtské smlouvě z roku 1727; Rusové stále aktivněji osidlovali východní Sibiř. Krymská válka odhalila nebezpečí, že západní mocnosti uchvátí kraje při dolním toku Amuru a Přímoří. Tyto okolnosti si vynucovaly vymezení hranic mezi Ruskem a Čínou.

16. května 1858 byla uzavřena rusko-čínská ajuňská smlouva, podle níž levý břeh Amuru od řeky Arguně až po ústí byl uznán za vlastnictví Ruska, zatímco Ussuriský kraj (Přímoří) byl až do dalšího stanovení hranic v této oblasti dočasně uznán za území ve společné držbě Ruska a Číny.

V tiencinské smlouvě mezi Ruskem a Čínou, podepsané 1. června 1858, se spolu s body o právu obchodu ruských občanů v otevřených přístavech, o konzulské jurisdikci a o stálé misi v Pekingu poukazovalo na nutnost stanovit tehdy ještě nevytyčené hranice mezi oběma říšemi.

Tento úkol byl splněn v pekingské smlouvě mezi Ruskem a Čínou, která byla podepsána 2. listopadu 1860. Čchingská vláda potvrdila podmínky ajuňské smlouvy a uznala za vlastnictví Ruska území na východ od řeky Ussuri (Ussuriský kraj). Rovněž byly stanoveny rusko-čínské hranice ve Střední Asii.

Boj tchaj-pchingů proti bloku čínsko-mandžuských feudálů a cizích agresorů. Porážka tchajpchingského povstání

Ve snaze zabezpečit si své úspěchy v ztročování Číny vystoupily západní mocnosti na straně čhingské vlády proti tchaj-pchingům. V dějinách rolnické války nastalo poslední období — boj proti spojeným silám mandžusko-čínských feudálů a evropských a amerických interventů.

Cizí uchvatitelé vystoupili společně s čhingskými vojsky proti povstalcům v Šanghaji již v letech 1854—1855. Od roku 1860 začala poněkud maskovaná, od roku 1862 pak otevřená intervence proti tchaj-pchingům.

V roce 1860 zahájila vojska tchaj-pchingů pod velením Li Siou-čchenga Východní pochod, aby plně osvobodila provincie Če-ťiang a Ťiang-su, a donutila část čhingských vojsk odejít od Nankingu do Če-ťiang. Potom tchajpchingská vojska rychlým pochodem postoupila k Nankingu a porazila nepřitele, čímž zlikvidovala přímé ohrožení tchajpchingového hlavního města. V červnu 1860 obsadili tchaj-pchingové v provinciích Ťiang-su a Če-ťiang města Čchang-čou, Su-čou a Ťiang-sing a v srpnu se přiblížili k Šanghaji. Obsadit Šanghaj se jim však nepodařilo, neboť proti nim společně vystoupila čhingská vojska a britsko-francouzsko-americké síly. Americký dobrodruh Ward tehdy zorganizoval v Šanghaji z prostředků šanghajských boháčů a pod ochranou amerického konzula ozbrojený oddíl k boji proti tchaj-pchingům, hrdě nazvaný „Vždy vítězná armáda“. Kromě Wardova oddílu vypluly proti tchaj-pchingům, kteří útočili na Šanghaj, také britské, francouzské a americké válečné lodi. V Šanghaji vytvořili cizinci „výbor obrany“ a začali spolu s Wardovým oddílem organizovat „oddíl cizí zbroje“. Britské a americké lodi, kryjící se „neutrálností“, převážely po Jang-c' čhingská vojska, jejich výzbroj a munici.

Tchaj-pchingové svedli v Ťiang-su nejednu bitvu s oddíly Warda a dalších cizinců a zasadili jim těžké údery. Například při Wardově pokusu odejmut tchaj-pchingům město Čching-pchu utrpěl jeho oddíl porážku, bylo zabito 600—700 lidí a oddíl ztratil více než 2000 pušek a více než 10 děl. Ward sám byl několikrát raněn. Cizí ozbrojené oddíly zanedlouho znovu zaútočily na Čching-pchu, ale bezúspěšně. Ztratily asi 100 mrtvých, mnoho pušek a děla.

V první polovině roku 1861 prošla Li Siou-čchengova armáda přes Ťiang-si do Chu-peje, kde její stav vzrostl na 500 000 mužů, jednak z nově odvedených, částečně pak z bojovníků, kteří opustili Š' Tchajovu armádu. Potom se Li Siou-čcheng se svými vojsky vrátil do Če-ťiang a v prosinci 1861 znovu obsadil Chang-čou. Tchaj-pchingové osvobodili většinu území provincií Ťiang-su a Če-ťiang.

V té době se stále více upevňoval svazek mezi mandžuskou aristokracií a čínskými statkáři. Ceng Kuo-fan dostal mimořádné plné moci k boji proti tchaj-pchingům v provinciích Ťiang-su, Če-ťiang, An-chuej a Ťiang-si. Zvýšila se závislost mandžusko-čínských feudálů na cizích agresorech. V jedné ze svých zpráv Ceng Kuo-fan psal: „Zadané situace není vskutku žádný jiný rozumný způsob než požádat o pomoc cizích vojsk.“ V únoru 1862 se v Šanghaji konala konference cizích velitelů a konzulů, na níž bylo rozhodnuto přejít k otevřené intervenci. V dubnu 1862 sděloval britský vyslanec Bruce svému ministru zahraničních věcí: „Nechtějí-li Angličané obětovat v Číně své zájmy a maji-li v úmyslu zajistit realizaci svých plánů, musí se dříve či později střetnout s tchaj-pchingy. Máme-li se vyhnout vážným komplikacím, je jen jedno východisko — podporovat pekingskou vládu, která zatím ještě ovládá tři čtvrtiny Číny.“

V lednu 1862 měl již Wardův oddíl 8000 vojáků a disponoval i parníky a džunkami s děly na palubě. Tato banda dobrodruhů využívala převahy ve výzbroji a zabíjela stovky a tisíce Číňanů, znásilňovala ženy, páčila a louplila. Ward naloupil jen za jeden rok 350 000 liangů stříbra. Boje proti tchaj-pchingům se zúčastnili nejen profesionální vojáci, ale i příslušníci zcela „civilních“ povolání — britský konzul, francouzský celní úředník, katolický biskup a jiní.

Li Siou-čcheng rozhořčeně pranyřoval činy kapitalistických agresorů. „Američané a Angličané,“ řekl, „se s námi domluvili, že zůstanou v našem boji proti Mandžům neutrální. Tuto podmínku sami zachovávali tak, že pomáhali, jak jen mohli, mandžuské vládě sebrat síly k válce a dovolili svým občanům vstupovat k Mandžům do služeb.“ Li Siou-čcheng odhalil spolupívu cizích agresorů na zvěrstvech vládních vojsk. Američané umožňovali čhingským vojskům převážet zbraně přes území kontrolované tchaj-pchingy na lodích plujících pod americkou vlajkou. „Je to nejhanebnější zneužívání amerického občanství. Je to podlé kupčení, nízký obchod s důstojností a cti šle-

chetného lidu. Nezačervenají se velké cizí státy při pohledu na ponížení svých vlajek, používaných k osobní slávě a k haněbné prostítosti? ... Lze snadno posoudit, zač stojí vznesené pocity cti, spravedlnosti a rovnosti, jež cizinci před čínským lidem deklarují. Nejprve zasadili téměř smrtelnou ránu mandžuské moci a pak pod zámlinkou snahy o blaho lidu podpirají vrávorající přízrak a aktivně operují proti nám," řekl Li Siou-čcheng.

Tchaj-pchingové proti cizím zotročovatelům statečně bojovali. Mnoho měst v provinciích Če-ťiang a Ťiang-su několikrát přešlo z jedné rukou do druhé. Ward, francouzský admirál Protet a plukovník Le Brethon zaplatili své zločiny proti čínskému lidu životy. Převahy však stále zřetelněji nabývaly reakční síly. Velká Británie, Francie a USA rozšířily svou účast v boji proti tchaj-pchingům. Vzrůstal počet „oddílů cizí zbroje“, vybavených dělostřelctvem a působících společně s vojsky čínských hodnostářů Ceng Kuo-fana, Li Chung-čanga a Cuo Cung-tchanga. Nepřátelé svírali hlavní město Tchaj-pching tchien-kuo stále těsněji.

Úspěchům reakčních sil napomáhaly rozpory mezi vedoucími představiteli tchaj-pchingů, které často ústily do otevřeného nepřátelství. Tyto rozpory vyvolávaly štěpení povstalců na skupiny, spory o obsazení funkcí, přerod části tchajpchingových vůdců a leckde i přímou zradu. Například Su-čou, důležité město v provincii Ťiang-su, vydali kontrarevolučním vojskům zrádci. Na jaře 1864 ztratili tchaj-pchingové téměř celé území provincií Ťiang-su a Če-ťiang. Li Siou-čcheng doporučil Chung Siou-čchuanovi, aby prorazil do Chu-peje a Ťiang-si a tam pokračoval v boji, tento plán byl však zamítnut. 1. června 1864 spáchal „nebeský král“ sebevraždu požitím jedu. Li Siou-čcheng řídil pak obranu Nankingu ještě půldruhého měsíce. 19. července 1864 vtrhla do tchajpchingského hlavního města vládní vojska a rozpoutala tam bestialní masakr. Do večera 20. července byly zabity desetitisíce lidí. Li Siou-čcheng byl zajat a popraven. Další významný tchajpchingový vůdce Š' Ta-kchaj zahynul v roce 1863 v S'-čchuanu. Tchaj-pchingské povstání bylo poraženo.

Povstání nien-tünů

V jižní Číně pokračovaly dva roky v boji zbytky tchajpchingské armády o 200 000 bojovníků. Vážným nebezpečím pro čchingskou reakci bylo povstání nien-tünů, které trvalo od roku 1853 v severní Číně, hlavně v provinciích Šan-tung, Che-nan, An-chuej a Ťiang-su. Tohoto povstání se účastnili zejména chudí rolníci, vůdcem nien-tünů byl ožebračený obchodník soli Čang Luo-sing.

Když tchaj-pchingové obsadili Nanking, vytvořila se akční jednotka mezi tchajpchingovou armádou a nien-tünů, jichž bylo několik set tisíc. Mezi nien-tünů se zařadila tchajpchingská vojska, která zůstala v pořádku po Severní expedici. Nien-tünové působili v koordinaci s vojsky Li Siou-čchenga a Čchen Ji-čchenga, která bránila Nanking a An-čching; Čang Luo-sing dostal od Chung Siou-čchüana hodnost wanga. Když byl Čang Luo-sing v roce 1863 zabit, stanul v čele východních nien-tünů tchajpchingský vojevůdce Laj Wen-kuang, západním nien-tünům velel Čang Luo-singův synovec Čang Cung-ji.

Po obsazení Nankingu Ceng Kuo-fanovými vojsky a po pádu tchajpchingského státu zasadili nien-tünové vládním armádám řadu silných úderů. V roce 1865 porazili mandžuská vojska v provinciích Ťiang-su a Šan-tung, velitel těchto vojsk přitom padl. Pak vstoupili nien-tünové do Chu-peje a porazili armádu Ceng Kuo-fana, který byl proto odvolán z fronty a nahrazen Li Chung-čangem. Tato vojska byla dobře vyzbrojena cizími agresory, zatímco nien-tünové měli jen meče a kopí. Povstalci, opírající se o podporu lidových mas, nicméně pokračovali v boji. V roce 1866 vstoupili západní nien-tünové do Šen-si, kde navázali spojení s účastníky dunganského povstání. V roce 1868 se jejich vojska probojovala do sídelní provincie Č'-li, přiblížila se k Tiencinu a bezprostředně ohrozila moc Čchingů v Pekingu. V hlavním městě byl vyhlášen stav obležení. Vládní vojska donutila nien-tünů k ústupu a na podzim roku 1868 byli nien-tünové definitivně poraženi v provincii Šan-tung. Hlavní důvody jejich porážky byly neorganizovanost, nejednotnost jejich akcí a rozpory mezi předáky.

Povstání národnostních menšin

Projevem hluboké krize feudálního zřízení v Číně a odezvou na tchajpchingské povstání byla povstání národnostních menšin, která propukala v západní části země v padesátých až sedmdesátých letech 19. století. Obecným předpokladem těchto povstání byl krutý útlak pracujících mas národnostních menšin čchingskými úředníky i „vlastními“ feudály.

V roce 1854 vypuklo povstání národnosti Miao v provincii Kuej-čou. Vůdcem povstalců, jichž bylo několik set tisíc, byl Čang Siou-mej. Když v roce 1859 vstoupila Š' Ta-kchajova armáda do Kuej-čou, povstalci jí aktivně pomáhali v boji proti vládním vojskům. Dlouhou dobu bylo téměř celé území této provincie pod kontrolou Š' Tchajových a Čang Siou-mejových stoupenců. Po potlačení tchajpchingského povstání byly do Kuej-čou vrženy velké síly vládních vojsk. Rozhořčené boje trvaly až do roku 1872, kdy se Čchingům podařilo povstání národnosti Miao potlačit. Vůdce povstalců Čang Siou-mej zahynul. V provincii vypukl mimořádně krutý teror a podle některých údajů bylo vyhlazeno asi milión jejich obyvatel.

Dalším vystoupením národnostních menšin bylo povstání národnosti Pchang-tchaj (islámského vyznání) v provincii Jün-nan, které proběhlo v letech 1855—1856. Povstalci, kteří vystoupili proti národnostnímu útlaku, vytvořili muslimský stát s centrem v Ta-li. Vůdce povstalců Tu Wen-siou přijal titul a jméno sultána Sulajmána. Čchingským úřadům se podařilo toto povstání potlačit po mnohaletém boji až v roce 1873.

V šedesátých a sedmdesátých letech došlo v severozápadní Číně k velkému povstání Dunganů, kteří jsou rovněž islámského vyznání. Začalo v roce 1862 v provincii Šen-si jako výraz protestu proti národnostnímu útlaku a od roku 1865 se rozšířilo do Kan-su a Čchingchaje. Zaostalé náboženské formy boje využila čchingská vláda, aby rozněcovala mezi Dungany a Čňany nepřátelství, které vedlo k masovému vyhlazování obyvatelstva. Koncem šedesátých let, kdy se do čela povstání postavil rolník Pi-jang-chu, se povstání zaměřilo proti feudálům. Po porážce v Kan-su ustoupili povstalci do Sin-ťiangy, kde se spolu s Dungany zúčastnili povstání Ujгурové a příslušníci dalších národností. Během boje za vytvoření nezávislého muslimského státu

v Sin-ťiangy byly vytvořeny tři chanáty — Džetyšaar (Sedmiríčí) s centrem v Kašgáru, Dunganů s centrem v Urumči a Tarancinský s centrem v Kuldže. V největším z nich, Džetyšaar, se zmocnil vlády důvěrník kokandského chána Ja'qúb beka, který si pak podřídil Dunganův chanát. Politika Ja'qúba beka, zaměřená na ochranu zájmů místních duchovních i světských feudálů a na útlak pracujícího obyvatelstva, stál Džetyšaar oslabila. Čchingská vojska v roce 1878 povstání v Sin-ťiangy potlačila. Četní Dunganové v čele s Pi-jang-chuem přebročili ruské hranice a usídlili se ve Střední Asii.

Povstání v jihozápadní a severozápadní Číně svědčila o mimořádném rozmachu boje proti Čchingům, který zachvátil oblasti osídlené jalt Čňany, tak i národnostními menšinami.

Význam lidových povstání

Přestože rolnická válka byla poražena, sehrála v dějinách Číny významnou úlohu. Povstání tchaj-pchingů otráslo základy feudální čchingské monarchie a vrátilo do osvobozeného boje na rozsáhlém území mnoho miliónů pracujících, především rolníků. Na rozdíl od rolnických válek minulosti si tchajpchingové povstání kladlo za cíl nejen boj proti feudálním silám, ale i proti agresi kapitalistických mocností. Tchaj-pchingové, kteří usilovali o svržení čchingské vlády a útisku mandžusko-čchingských feudálů vydávajících zemi do područí cizích kapitalistů a bojovali proti interventům, hájili národní nezávislost Číny.

Tchajpchingové povstání sehrálo významnou úlohu v rozvíjení revolučních tradic čchingského lidu, zvláště tradic ozbrojeného boje proti silám vnitřní reakce a cizích uchvatitelů. Současně zanechaly rolnická válka tchaj-pchingů a další lidová povstání té doby čchingskému lidu řadu významných poučení a odhalily chyby a vnitřní slabiny, které způsobily jejich porážku. Většina vedoucích představitelů tchajpchingů nezachovala až do konce věrnost demokratickým revolučním ideálům z počátečního období hnutí. Monarchické zřízení napomáhalo k přerodu značné části tchajpchingových vůdců. V táboře tchajpchingů chyběla potřebná jednota a nastalo dělení na skupiny. To

způsobilo krizi z roku 1856, která měla pro další vývoj povstání krajně nepříznivé důsledky.

Téměř naprostá (s výjimkou oblasti Nankingu) nestálost území Tchaj-pching tchien-kuo bránila spolu s dalšími důvody realizaci agrárních přeměn, znemožňovala využít podpory lidu v boji proti kontrarevoluci a usnadňovala obklíčení tchajpchingského centra a jeho dobytí. Ve vztazích k nien-tünům, Siao-tao-chuej, Tchien-ti-chuej a dalším protivládním společenstvem projevovali tchaj-pchingové neochotu vytvořit s nimi jednotu a někdy zaujímali dokonce nepřátelský postoj.

To vše plynulo konečnou ze skutečnosti, že rolnictvo nebylo bez vedení pokrokové třídy schopno provést demokratickou revoluci, tím méně pak vytvořit nové společenské zřízení. Potlačení tchajpchingského povstání a dalších lidových hnutí bylo provázeno vyhlazováním milionů pracujících. Na jedné straně se tak uvolnila půda, na druhé straně se tím fyzicky zcela vyčerpaly síly lidového odporu. Porážkou rolnické války prodloužil feudální čchingský režim svou existenci o další půl století.

* * *

Po porážce v „opiových“ válkách a po potlačení tchajpchingského povstání se Čína stále více měnila v polokolonii kapitalistických zemí, ztrácela svou státní samostatnost a stávala se předmětem jejich vykořisťování. Současně se čínští a mandžušští feudálové nadále houževnatě drželi svých „práv“ vůči Koreji, Vietnamu a dalším státům a činili si nárok na vedoucí úlohu v celé obrovské oblasti východní a jihovýchodní Asie.

PŘEMĚNA ČINY V POLOKOLONII A AKTIVIZACE SPOLEČENSKÝCH SIL, KTERÉ BYLY V OPOZICI PROTI ČCHINGSKÉ MONARCHII

Změny v politice čchingské vlády

Porážka Číny ve válkách proti západním mocnostem, vynucené smlouvy a vážné ústupky čchingské vlády vyvolaly na mandžuském dvoře určité rozpory. Nejpřezrávější představitelé vládnoucích kruhů říše žádali, aby se přijímaly výsledky, jichž dosáhli cizinci (zvláště ve vojenské technice), a vyslovovali se pro takzvanou politiku sebeposílení čchingské monarchie. K tomu byli stoupenci „sebeposílení“ ochotni zříci se tradiční izolace od vnějšího světa. Souhlasili rovněž, aby se navazovaly diplomatické styky s cizími státy a rozšiřoval zahraniční obchod. Skupinu „sebeposílení“ podporovala císařovna Cch' -si, která vládla jménem svého nezletilého syna, císaře Tchung-č', a od roku 1875 jménem neplnoletého synovce, císaře Kuang-süho, jehož dosadila na trůn. Pod tlakem této skupiny, v jejímž čele stál nevlastní bratr zesnulého císaře Sien-fenga kníže Kung a rovněž vysocí mandžušští hodnostáři Wen Siang a Kuej Liang, začala čchingská vláda částečně reformovat správní aparát, finance, školský systém, reorganizovat armádu a námořnictvo, vytvářet nové formy dopravy a komunikačních prostředků. Zvláštní úřad pro řízení zahraničních vztahů cung-li-ja-men se měl zabývat rovněž zahraničním obchodem, nákupem výzbroje, lodí a strojů, námořní obranou, výstavbou železnic a hornictvím. V Pekingu byla otevřena škola cizích jazyků, na níž se připravovali překladatelé a úředníci pro styky s vnějším světem. Studovaly na ní pouze děti z privilegovaných rodin.

Především se v Číně začaly stavět zbrojovky, loděnice, prachárny

